

ТОПОНІМІКА КАЛУЩИНИ

УДК 94 (477: 86) : 811.512.1'373.21“XIV/XVII”

Іван Тимів

м. Калуш

Тюркський слід у топоніміці Прикарпаття

Анотація. У статті на підставі наукових та фольклорних джерел (легенд і переказів) з'ясовано походження назв населених пунктів, місцевостей (кутків, урочищ) та гідронімів, що утворилися від етнонімів «татари» і «турки». Досліджено походження поселень, що виникли під впливом історичних подій, пов'язаних з боротьбою проти турецько-татарських набігів на українські землі, з'ясовано утворення назв пам'ятних могил і знаків на місцях боїв з нападниками та інших об'єктів.

Ключові слова: джерела, легенди, перекази, топоніми, мікротопоніми, гідроніми, турки, татари, напади, пам'ятні місця.

Народні перекази та легенди належать до скарбниці тих культурних надбань нашого народу, які увібрали в себе його національний характер і народну мудрість, світогляд і психологію, звичаї і традиції. Ці перлини усної народної творчості є виявом історичної пам'яті, джерелом пізнання минулого нашого краю. Вони містять чимало цікавих історико-краєзнавчих відомостей, що стосуються походження місцевих назв, у яких відображена доба турецько-татарських наїздів на галицькі землі XV–XVII ст.

Мікротопоніми – це сукупність місцевих географічних назв невеликих об'єктів – вигонів, кутків, урочищ, боліт, балок, могил, криниць, джерел, потічків і невеликих річок, лісів, присілків, хуторів, оронімістичних об'єктів – пагорбів і скель тощо, назвами яких користується місцеве населення. Тривалість існування мікротопонімів залежить від проживання на цих тери-

торіях автохтонів. Із залишенням ними тієї чи іншої місцевості зникають і мікротопоніми [26, с.160].

Багато топонімів та мікротопонімів, пов'язаних з етнонімами «татари» і «турки», збереглося у переказах та легендах нашого краю. Переказ, як відомо, – це створена усно достовірна епічна розповідь, основний зміст якої відображає реальні чи цілком можливі події. Перекази виникають з усних оповідей очевидців або учасників подій. Переказ не містить у своїй основі «чудесного», і в цьому докорінна відмінність переказу від легенди. У легенді ж фантастика лежить в основі розповіді, визначає її структуру й систему образів. Об'єднуються легенди і перекази трьома спільними ознаками: усністю творення, належністю до епосу і прозаїчною формою вираження. Однак у процесі побутування легендарний мотив інколи «обростає» історичними і побутовими деталями, завдяки чому багато легенд набувають характеру правдоподібного переказу. Це й дає підстави розглядати обидва жанри разом [22, с. 59]. Загалом народна творчість відображає емоційну і психологічну суть історичних явищ [8, с. 5].

Народні перекази й легенди, на думку Михайла Паньківа, поділяються на реальні, що відповідають історичним подіям і верифікуються іншими джерелами, і нереальні (видумані), коли незрозумілі й призабуті назви місцевостей мешканці сіл та міст штучно пов'язують із татарським лихоліттям. До таких, наприклад, відноситься романтичний переказ про річку Чорняву, що протікає повз с. Жуків, у якому побуває оповідь, згідно з якою дівчина-красуня ціною власного життя врятувала односельців від татарського полону. Такі оповіді, на думку автора, мають виховне значення [29, с. 23].

Чимало джерельного матеріалу для вивчення топоніміки населених пунктів Прикарпаття дають актові книги Галицького гродського та земського судів. Особливо вписані в судові книги

межові акти, оскільки у цих документах ретельно фіксувалися назви лісів, боліт, урочищ, пушч, річок тощо. Такі детальні описи є вельми вартісним джерелом для мікротопографії регіону і дають змогу уточнити розташування населеного пункту, оскільки колишня і сучасна локалізація можуть не збігатися. Ще один важливий момент – це назви населених пунктів. За допомогою записів у судових книгах можна простежити еволюцію назв поселень і навколишніх топонімічних об'єктів, оскільки інколи село чи місто мало дві різні або паралельні назви, що означало її поступову зміну або формування ще однієї осади на тому самому ґрунті [12, с. 43]. Наприклад, Войнилів раніше (до 1652 р.) мав назву Прокопів [40, с. 4], село Томашівці у минулому мало найменування Старі Томашівці (Калущина), Обертин (Ніколтів), Отинія (Балабанівка, Корчаків), Коршів (Казанів) (Коломийщина), а село Вікняни (Тлумаччина) вже в радянські часи було перейменовано на Білогірку [12-а, с. 113, 114, 116; 43, с. 32, 33, 47].

Однак найповніше топоніми й мікротопоніми краю відображені у Йосифінській та Францисканській метриках – перших поземельних реєстрах Галичини [14]. Чимало мікротопонімів Галичини можна віднайти в особистому фонді історика і краєзнавця Антонія Шнайдера [46], а також в народних переказах і легендах, зібраних під час польових досліджень Мелітоном Бучинським і Богданом Заклинським [2], Дмитром Бойчуком [3], Григорієм Дем'яном [1] та ін.

Важливим інформативним джерелом з топоніміки краю є також довідник з адміністративно-територіального устрою Івано-Франківської області, у якому містяться такі матеріали як алфавітний покажчик населених пунктів області, перелік старих і нових найменувань поселень, відомості про зміну їх назви, зникнення чи приєднання сіл до смуги міст і селищ міського типу, подано перелік населених пунктів, виключених з облікових

реєстрів, а також зміни в адміністративно-територіальному поділі області за попередні роки*.

Чимало цікавих досліджень з топоніміки містять узагальнювальні наукові збірники [4]. Прикарпатські топоніми й мікротопоніми тісно пов'язані з історією населених пунктів. Їхнє походження досліджували українські фольклористи, етнографи, історики: Йосип Шнайдер [47; 48], Мирон Кордуба [20], Дмитро Бучко [5], Олег Купчинський [21], Роман Кирчів [19], Володимир Качкан [15, с. 18–20; 16, с. 63–71]. Михайло Худаш [38; 39], Михайло Паньків [26–29], Надія Вебер [6], Микола Янко [42], Василь Яцій [43] та ін.

Нещодавно з'явилися нові цікаві дослідження топонімів Івано-Франківської області. Серед них монографія Д. Бучка «Походження назв населених пунктів Покуття» [5], у якій зроблено детальний аналіз більшості назв населених пунктів зазначеного історико-етнографічного регіону. Ґрунтовними працями з етимології українських карпатських і прикарпатських топонімістичних найменувань є монографії Михайла Худаша. Перша книга автора під назвою «Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімічні утворення)», вийшла в 1991 р. у співавторстві з Марією Демчук [38], а друга присвячена виникненню назв населених пунктів Прикарпаття, що утворилися від апелативних антропонімів [39].

*Такі довідники систематично видаються через кожні п'ять років. На жаль, обласна рада народних депутатів завжди їх видавала в обмеженій кількості, лише для службового користування [Паньків М. І. Топоніміка Прикарпаття як джерело до вивчення краю // Карпати: Людина. Етнос. Цивілізація. – 2010. – № 2. – С. 160; Івано-Франківська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1997: видання шосте / Упорядник Н. Комар. – Івано-Франківськ, 1997. – 148 с.].

Фольклорну традицію українців Карпат, пов'язану з топонімічними переказами про боротьбу місцевих жителів із зовнішніми ворогами, зокрема турецько-османськими завойовниками, простежив Василь Сокіл [13]. У монографії автора, що має назву «Історичні перекази українців», оповіді про боротьбу з турецькими й татарськими завойовниками укладено в окремому розділі. Епізоди боротьби з нападниками відображені в таких переказах, як «Сигнал про наближення татар», «Чорний шлях», «Татари спалили церкву, а дзвони потопили» та ін. Є в книзі й топонімічні перекази, наприклад, «Село Татарновичі», його назва пов'язана з нападом татар, під час якого знищено велику кількість людей, котрих поховано в курганах. «Річка Славка» – топонімічний переказ про дівчину, яка ціною власного життя врятувала односельців від турецької неволі [13, с. 73, 77, 101].

Темі походження назв топонімів і мікротопонімів окремих районів Івано-Франківщини присвятив свої наукові розвідки етнолог Михайло Паньків [26–29]. Інформаційно вартісним є дослідження автора «Текла кровця по Україні» [28], у якому подано народні перекази й легенди, про ординські наїзди на галицькі землі. У цій праці вчений зафіксував 383 народні перекази й легенди про татарське лихоліття, із них 42 сюжети про бої з турками й татарами, 10 – про наслідки татарського полону. Лише на Івано-Франківщині дослідником зафіксовано 44 турецькі й татарські назви мікротопонімів [28, с. 6, 32, 33, 42]. Дослідник Мирослав Габораєк вказує 12 топонімів, пов'язаних із етнонімом «татари» [7, с. 545–548]. Деякі відомості про топоніми краю опублікував краєзнавець Роман Процак [32].

Першу спробу систематичного збору географічних назв і топонімів здійснив український етнограф Володимир Гнатюк. Він уклав спеціальний запитальник для збирання місцевих переказів, про який згадує Мирон Кордуба. Перші чотири питання торкалися назв осель, полів, пасовиськ, кутків, хуторів, рік,

лісів тощо. У 1920 р. цю працю продовжив Мирон Кордуба, який збирав матеріали про географічні назви і топоніми для історико-географічного словника Галичини. Йому вдалося зафіксувати відомості у 212 населених пунктах краю [20, с. 5, 6].

Значний джерельний матеріал для вивчення топоніміки Галичини свого часу зібрав талановитий дослідник Антон Шнайдер (1825–1880), родом із с. Вільшанці Золочівського повіту. Важливе значення для топонімічних досліджень та ідентифікації населених пунктів Галичини має його докладний перелік топонімів (теки А 5–16), складений в алфавітному порядку (група «А») та за адміністративним поділом (група «Б», 65 тек). Матеріали, що стосуються етноніма «татари», містить тека А–16, де зазначено найрізноманітніші мікротопоніми й гідроніми, пов'язані з перебуванням татар у нашому краї: Татарівка – річка в межах громади Верхній Березів (повіт Коломия); Татарське побоїще – біля села Балинці (повіт Коломия), Татарське поле – біля с. Коршів (повіт Коломия) та поблизу с. Порохова (повіт Бучач) [11, с. 73, 74–75].

Із перебуванням татар, турків й волохів на Прикарпатті пов'язані такі назви місцевостей, у яких відображено назви фортифікаційних та військових укріплень. Таким є найменування Таборище (хутір біля с. Клубівці на Тисмениччині). Таборищем називався й колишній хутір поблизу с. Чортовець (сучасне с. Назаринкове на Городенківщині), а тепер поле. Аналогічну назву має урочище, розташоване на північ від селища Обертин (Тлумаччина), де в 1531 р. відбулася відома в історії битва поляків з волохами і татарами. Інша місцевість – Табориці – тепер є частиною села Остриня на Тлумаччині. Ця назва утворилася від апелятива «таборище» – «місце, де був розташований військовий табір» [28, с. 113–114]. Поблизу села Пуків на Рогатинщині є урочище Турецькі вали, у якому, ймовірно, було укріплення, оточене валами. Неповдалік Войни-

лова зафіксовано мікротопонім Валащина – місцевість, де колись були оборонні вали. А в с. Підгірки (Калущина) – гора Замок. У с. Люча (Косівщина) поблизу гостинця поле має назву Замчище [28, с. 35, 200; 40, с. 4].

Цікаві матеріали з топоніміки зібрав етнограф Йосип Шнайдер. Пам'ятками бойових зіткнень місцевого ополчення із татарськими загонами є назви місцевостей у Карпатах. Зокрема, присілок Татарів Микуличинської гміни. За переказом, неподалік від цього поселення татарка народила дитину, але була виявлена і знищена місцевими жителями. Місце у тому яру, де сталася ця подія, назвали Татарівчик, а поселення – Татарів [47, с. 57, 59]. (*Сьогодні село Татарів підпрядковане Яремчанській міській раді. – І. Т.*)

Респондент Василь Яцишин із Перегінська розповів Й. Шнайдеру переказ про місцевість поблизу села під назвою Турецьке. Фундаторові місцевої церкви якось приснився сон про те, що церква палає в полум'ї пожежі. Коли господар із синами і слугою вибігли із криївки, щоб пересвідчитись, чи то насправді так діється, як приснилося, турки їх затримали, утік лише слуга. Утікаючи стежкою, що вела попід горою, слуга заховався у кущах, а коли турок, що наздоганяв його на коні, наблизився до місця засідки, чоловік ударом сокири у голову знищив переслідувача. З тих пір та місцевість біля Перегінська зветься Турецьке [48, с. 236].

У топонімічних переказах важливе місце посідає мотив спалення татарами сільських поселень. «Якось, – мовиться в одній із народних оповідей, – напали на село ординці, все пограбували, потім спалили його». Від того пішла назва с. Погар Сколівського району на Львівщині [36, с.128]. Із татарськими набігами також пов'язане повторне заснування населених пунктів, зумовлене цілковитим спустошенням попередніх поселень. Саме такий епізод відображено в народному переказі про осаду

села Новиця на Калушині (вперше згадується в 1367 р.). Старожили переказують, що в першій чверті XVII ст. Галицьку землю руйнували татарські орди. Новиця зазнала найбільших руйнувань у 1617, 1618 і 1620 роках. Село було спалене. Не всім удалося сховатися від ворогів. Ті, що врятувалися, не повернулися на згарище, а побудували село на новому місці й назвали його Новиця, тобто нове село. До згаданих подій належить й утворення мікротопоніма Салтищина. Таку назву має один з кутків села, де, за переказами, відбувалася велика битва турецького війська з польським, у якій загинув турецький султан*. А місцевість стали називати Султанщиною. З часом назва змінювалася, а тепер звучить як Салтищина [33].

На думку етнологу Ярослава Кушнірюка, з перебуванням татар на Прикарпатті пов'язана назва села Белуя Снятинського району Івано-Франківської області. Неподалік цього села, за переказом, місцеві жителі у 1682 чи 1683 р. розгромили татарський загін воєначальника Алуя. Власне, підтримуючи думку Венедикта Площанського, дослідник стверджує, що назва цього поселення утворилися від словосполучення «били Алуя» [22, с. 60].

Однак, тут одразу помітною стає хронологічна невідповідність, адже епоха Алгу чи Аглуя – п'ятого володаря Чигатайського улусу (1260–1265 рр.) – це XIII ст., а не друга половина XVII ст., на що, на жаль, не звернуто уваги.

Велика кількість населених пунктів та мікротопонімів утворилася від етноніма «татари». На Дрогобиччині (Львівщина) назву Татари мало теперішнє село Залужани. З огляду на пізні (1785 р.) засвідчення, це скоріше за все родова назва, що утворилися від особової назви «Татар». Його первісне значення – рід

* «Султани» тут – у значенні «принци крові». У Кримському ханстві титулатура султанів додається до всіх представників роду Гіреїв по чоловічій лінії; усі вони могли претендувати на ханський престол.

(або піддані) Татара. Від цього ж етноніма походить і назва села Татаринів (згадується в 1441 р.), нині Рубанівка, що у Городецькому районі на Львівщині. Первісне його значення – «Татаринів двор». Пізніше походження має також назва села Татарське (вперше згадується в 1785 р.), теперішнє Пішани Стрийського району Львівської області. Первісне значення цього топоніма – «Татарське» (село, дворище або ін.), тобто «село або дворище Татара». Найменування цього поселення утворилося від особливої назви. Таке ж походження має назва хутору Турчин Зборівського району на Тернопільщині [39, с. 335–336, 353].

Проте, не все, що в буквальному розумінні близьке за звучанням до етноніма «турок» насправді пов'язано з представниками цього етносу. Місто Турка на Львівщині, за найвірогіднішою версією, свою назву одержало від первісних диких биків – турів, які водилися в навколишніх лісах. За іншою версією, вона походить від назви воріт-веж «турія», «тур'я», які стояли при в'їзді до міста.

Цікавим є походження назви села Страдч Яворівського району Львівської області. Відомо, що під час татарського нападу 1616 р. майже 2000 люду (*мабуть, також із найближчих сіл. – І. Т.*) заховалося у великій печері. Бусурмани, довідавшись про місце сховку селян (через постріл з лука одного з втікачів), запалили багаття на вході до яскині, від диму задушилися усі, хто там перебував. На згадку про цю велику втрату одне із найближчих сіл стали називати Страдчем [13, с. 73–74; 45, с. 72].

Чимало назв населених пунктів, пов'язаних із перебуванням татар і турків, відомо й на Івано-Франківщині. До таких належить і село Погоня Тисменицького району. За народним переказом, у цьому місці дівчина-втікачка затримала переслідувачів і загинула від татарської стріли [13, с. 96].

За іншим оповіданням, до місця, на якому сьогодні розташоване село Погоня, тривало переслідування татар і, власне, тут їх було остаточно розгромлено [45, с. 79].

Отже, утворення назв населених пунктів від етноніма «татари» мало місце й в пізнішому часі, себто у XVIII ст., і було пов'язане із проживанням представників татарського етносу у цій місцевості, а також з виникненням особових назв, що походять від етнонімів «татарин» і «турок».

Чимало легенд і переказів пов'язано із назвою села Татарів Яремчанського району Івано-Франківської області та навколишніми місцевостями. Назва цього поселення утворилася від антропоніма «Татар» або від апелятивів «татарин» чи «татари». Перекази про походження назви села розповідають, що вона утворилася від того, що під час одного із татарських набігів мешканці села вирішили завадити ворогові увійти до їхнього поселення і надрізали придорожні смереки. Падаючи, дерева знищили багатьох нападників. Цю місцевість назвали Татарів. Існує й інша, майже аналогічна версія цього переказу, яка розповідає про перемогу селянського війська над татарським у долині Пруту, стиснутій крутими схилами. Це місце татари не могли обминути. Селяни напали на татар лише тоді, коли їхнє військо розтягнулося по всій долині. Існує також версія, згідно з якою засновниками села були полонені татари, яких горяни змусили працею спокутувати вчинені перед ними провини [7, с. 546–547; 13, с. 101–102].

Отже, реальним подіям у цих народних переказах відповідає хіба що повідомлення про участь місцевого населення у боротьбі з нападниками та способи протистояння, що підтверджується історичними джерелами.

Оповідання про знищення окремих татарських воїнів у вигляді утоплення їх в молоці, розсолі чи бочці з водою, ошпарення окропом [13, с. 94, 95–96], вказують на методи само-

захисту від чужинців, і є свідченням можливих поодиноких розправ з напасниками. До народних способів самозахисту населення належать і різноманітні криївки в лісових хащах, дуплах старих дерев, ярах, чагарниках, печерах, ровах, на острівцях непрохідних боліт, ямах для зберігання продуктів харчування, і навіть у димарях [13, с. 74, 75, 87, 102, 103]. Себто використовувалося все, що могло стати місцем тимчасового притулку для втікачів під час татарського нападу.

Від найменування села Татарів утворилися й назви найближчих топонімів, таких як потік Татарівчик з водоспадом, полонина Татарів й Татарівське роздоріжжя в місцевості, де роздвоюється дорога на Закарпаття і Ворохту [7, с. 547].

На перебування татар у Карпатах вказують назви урочищ і гір. Назва кутка Татарівка, що у селі Середній Березів Косівського району на Івано-Франківщині, утворилася від етноніма «татари» за допомогою суфікса -івк(а). За народним переказом, тут ночував великий загін монголо-татар, який перед тим спалив Середній Березів. Аналогічне походження має назва скелі Татарівський камінь поблизу села Рожен Косівського району Івано-Франківської області. За народною легендою, саме під цими скелями у печері татари колись заховали великі скарби, та під час громувиці у скелю вдарила блискавка і розколола камінь, а скрині із золотом зникли. Від етноніма «татари» походить назва гори Татарка (876 м) поблизу с. Лоєва Надвірнянського району Івано-Франківської області. Ще одна назва гори Татарська Погар, що біля с. Пнів того ж району, має опорним компонентом апелятив «погар», «згарище, місце, де була пожежа», а атрибутивною складовою – прикметник «татарська», що вказує на певний зв'язок найменування гори з етнонімом «татари». За переказами, тут відбувся бій місцевих жителів з татарами, які прямували на Закарпаття. *(Такий похід через Воловецький (Бескидський) перевал дійсно відбувся в 1594 р. – І. Т.).* «Але наші й

закарпатські хлопці на перевалах поробили засіки й не пропустили орду. Татари повернулися й осіли у карпатських селах Бистриці, Биткові, Пасічній» [7, с. 547–548] та ін. В дійсності, татари тоді таки пройшли через Карпати в Угорщину на допомогу турецькій армії падишаха Мурада III (*роки правління 1574–1595*).

Із татарськими набігами на Прикарпаття пов'язують й походження назви села Спас (*Старосамбірський район, Львівська область. – І. Т.*) й однойменної гори, на якій розташовувався замок. Народний переказ повідомляє, що після двох днів штурму татарами замку ординцям все-таки вдалося третього дня захопити це укріплення під час нічного штурму. Князь, який очолював оборону, зазнав поранення списом. Знемагаючи від рани, він вигукнув: «Боже, спаси їх!». І той голос, повний віри, дійшов до Бога. Невдовзі надійшла допомога й татари відступили, але замок зруйнували. Саме від слів князя «Боже, спаси їх!» гора, а згодом і село під замковою горою отримали назву Спас [10, с. 159]. За іншим переказом, село Спас на Коломийщині заснували четверо чоловіків Гаврило, Гоян, Лавро, Іван, які врятувалися після бою з татарами в лісовій гущавині [13, с. 83–86]. Село із такою назвою є також у Рожнятівському районі Івано-Франківщини.

У топонімічних переказах трапляється мотив героїчного вчинку простої людини, яка завела ворогів в хаші, де вони загинули. Такий переказ розповідає про найменування гори Головниця (біля села Раковця, Богородчанського району Івано-Франківської обл.). У ньому мовиться про чоловіка, який погодився показати татарам дорогу в село, але завів їх у провалля: «Як вони над'їхали на край, на тоту «зомплю», як теньго займили кіньми, то відти попадали і поломили голови, і за того називаєсі Головниця» [13, с. 93; 30, с.124].

Серед українців Карпат побутують перекази про загибель дівчат від ворожих рук. Так назва гори Парашка в Сколівських Бескидах походить від імені дівчини, яка не захотіла підкоритися ворогам і загинула від турецького ятагана (меча) [19, с. 262; 30, с. 91; 36, с. 129–130].

Окремий сюжет подає мотив переслідування татарами дівчат. Так назва гори Сивуля, що в Рожнятівському районі на Івано-Франківщині, вказує на місце, де з великими труднощами батько знайшов свою дочку, яка посивіла від страху [36, с. 130]. Неподалік села Старі Кути Косівського району Івано-Франківської області є урочище Татарка, назва якого походить від етноніма «татари». Його походження пов'язано із переказами про ординські набіги. Один із них розповідає про намір татар вчинити напад на Кути під час Великодніх свят, коли люди посвячуватимуть паску. Але дівчина-служниця, яка любила опришка Білоголового, за допомогою хитроців довідалася про лихі наміри ординців, встигла попередити коханого. Татари були знищені. Тепер тут урочище Татарка. В іншому переказі повідомляється, що в тому драговинні, званому Татаркою, затоплено багато усякого добра: коні, золото [7, с. 547] тощо.

У топоніміці Прикарпаття збереглись топоніми, пов'язані з етнонімом «татари» – це назви польових ділянок поблизу сіл, урочищ, гірських вершин та інших просторових орієнтирів. Так, поле Татарівка (біля с. Зелениці (Надвірнянського району, Івано-Франківської області) отримало таку назву тому, що там один чоловік застрелив з рушниць татарина [30, с. 131; 36, с. 130]. А ще поблизу села Зелена є гора Татарчак, що походить від антропоніма «Татарко» чи етноніма «татарин». За народними переказами, назва гори утворилася від того, що тут колись був розбитий татарський загін [7, с. 548]. Фольклорна традиція стверджує, що біля с. Волосянка (Сколівського району на Львівщині) відбулася велика битва між місцевим населенням і турка-

ми, де багато османців полягло. Гора, на котрій були поховані вороги, що загинули, отримала назву Турчанка. На битву з турками вказує назва мікротопоніма Могила, що поблизу села Тернівка на Сколівщині [9, с. 261; 30, с. 132–133]. Військових дій з ординцями стосується й назва урочища Татарські могили біля села Дем'янів Галицького району [9, с. 105].

Мікротопоніми з назвою «Могила» трапляються й на Калушині. Безмовними свідками збройних сутичок із татарами є дві могили в кінці села Довгий Войнилів, в урочищі Помнірки. Інші дві пам'ятки розташовані в полі під назвою «За дяковою дорогою». У самому селі є урочище, що має назву Могили, де у 1672 р. були розбиті загони Селім Гірея (*Нині могили розорані.* – *І. Т.*). За переказами, у селі Довжка місце, де спочивають мешканці села, які загинули в бою з татарами, також має назву Могила [34, с. 27, 70]. Мікротопонім Татарська могила є й неподалік Войнилова [40, с. 4].

Перебування татар на Прикарпатті відображено також в численних гідронімах. Про річку Славку розповідають, що під час одного із набігів татари у с. Ялинкуватому (Сколівський район Львівської обл.) захопили багато людей, серед яких була дівчина, яка відмовилася жити в неволі на чужині. За це розгніваний татарин відтяв їй голову. На тому місці несподівано почав бити струмок, який дав початок річці, названій іменем героїні – Славкою [30, с. 90–91; 36, с. 129–130]. Подібною є оповідь про згадувану вже річку Чорняву, яка утворилася на місці загибелі дівчини, котра організувала загін сміливців й вирішила помститись за загибель коханого, який помер від стріли степовика. Очолюваний нею загін було оточено й знищено, а Чорнява, щоб не потрапити в полон, заколола себе кинджалом. На місці її загибелі вдарив струмінь води, а згодом утворилася річка, названа Чорнявою [28, с. 89]. На Калушині

про втечу турків і татар через річку Сівка вказує назва Татарський брід біля Войнилова [40, с. 4].

Серед гідронімів орієнтального звучання можна назвати потік Турецька вода (ліва притока Пруту), на берегах якого існував однойменний хутір, тепер це потік Турецький. Село Турка, що у Коломийському районі на Івано-Франківщині, походить від діалектного слова «турка». Найменування цього населеного пункту утворилася від назви р. Турка та гори Турка (363 м), що розташовані поблизу села. Із перебуванням татар на Покутті пов'язана також назва урочища Татарський Вивіз, що поблизу с. Стецева на Снятинщині. Імовірно, там був татарський кіш, де збирали захоплених невільників. На локалізацію поселення щодо відповідного населеного пункту вказує походження назви хутора Хлібичинська Турка, об'єднаного із с. Хлібичин, що на Снятинщині. Назва утворилася від р. Турка [5, с. 117, 119].

Дещо відмінну думку від міркувань Дмитра Бучка стосовно походження назви села Турка на Коломийщині висловив польський дослідник Іполіт Ступницький, який вважає, що згадане поселення отримало свою назву від проживання у цій місцевості полонених турків [45, с. 93].

Із етнімом «татарський» пов'язана назва гідроніма Татарський потік, що протікає в урочищі Татарка. Опорним компонентом є апелятив «потік», а атрибутивним складником – прикметник «татарський». Свою назву Татарський потік, що є правою притокою Яблуниці і лівою Пруту, отримав від місця, де зупинялися монголо-татари у 1241 р., йдучи через Яблуницький перевал в Дунайську низовину. Через це й перевал часто називають Татарським [7, с. 548].

Про розгром татарського війська глинянським старостою Віндікою у 1442 р. поблизу села Боднарів на Калушині нагадує

мікротопонім «татарське болото», що розташоване між селами Боднарів і Мислів [31, с. 7].

Пам'ять про розгром Яном Собеським татарських військ під Войниловом у 1676 р. збереглася у таких назвах, як «татарський брід» і «татарська могила», поле, де поховані нападники. Мікротопонім «татарський брід» є також поблизу села Довпотів. А біля села Вістова був «Татарський потік», у якому напасники топили полонених. Зрештою, й назва села стосується згадуваних подій, бо походить від слова «вість» – звістка, «вістувати» – повідомляти про наближення ворога. Місцини, де палили смолоскипи-оповіщувачі, й досі у цьому селі називають Вістівками, про що йтиметься далі [34, с. 10, 12, 20].

Отож, назви деяких поселень могли утворитися від найменування географічних чи оборонних об'єктів, поблизу яких вони виникали, а також у зв'язку з певними історичними подіями.

Конкретна історична подія вказує на походження мікротопоніма Турецькі окопи (високі насипи), що були неподалік старого міського кладовища у Станіславові. Ці пам'ятки не збереглися, але вони є свідченням про бойові дії проти татар і турків у вересні 1676 р. [37, с. 25].

23 вересня 1676 р. поблизу містечка Войнилова відбулася битва польських військ з татарами під час їхнього вторгнення в Галицьку землю. Польське військо, очолюване Яном Собеським, вело бої з ордою, яка розбіглася по Галицькій землі, палила і грабувала міста і села. Ці події описав польський король у листі до своєї дружини Марисеньки. У листі є згадки про Войнилів: «...вирушив я тоді звідси (з-під Журавна) вчора опівночі під Войнилів із самою тільки кіннотою. Як почало світати, заперлись самі тільки селяни і розбили тих турків на голову» [44, с. 465].

Тим часом, до короля прибули гінці з Войнилова і просили прискорити надання допомоги войнилівцям. Табір короля розташувався в цей час у селі Підгірки біля Калуша. Звідсіля польське військо через Довпотів підійшло до Войнилова. Раптовий напад був успішний. Біля Войнилова турки і татари були розбиті [40, с. 4].

Про події вересня 1676 р. на Калущині (*мал.1*) нагадує також татарська могила у селі Середньому за кладовищем. Тут поховані турки і татари, що загинули в околицях Середнього, Дубовиці й Войнилова [18, с. 15–16].

Із подіями польсько-турецьких воєн пов'язані мікротопоніми Утренне і Секи. Назви цих місцевостей народний переказ пояснює так. На полі, розташованому між селами Довгий Войнилів, Перекоси, Томашівці та Негівці, польський король Ян Собеський дав бій турецько-татарським нападникам. Бій відбувався із перемінним успіхом, але під кінець верх брав супротивник. І лише несподівана навальна атака запорозьких козаків, які несподівано вдарили із Монастирецького лісу, а також допомога місцевих жителів вирішили результат двоюбою, який тривав цілу ніч. А на світанку турки були оточені і припинили опір. Тому місцевість, де закінчилася битва, козаки назвали Утренне на честь ранкової перемоги. Як вияв вдячності за успіх над завойовником запорожці спорудили там церковцю Пресвятої Богородиці (зруйнована 1947 р.). А поле, де проходила битва, отримало назву Секи [25, с. 76–77].

Етнолог Михайло Паньків до таких мікротопонімів відносить і Турецькі вали в селі Пуків Рогатинського району [27, с. 212]. У Галицькому районі, наприклад, із 66 мікротопонімів історичної тематики 12 припадає на Крилос. Мікротопоніми цього району охоплюють пам'ятки від стародавніх Могил до урочищ часів Великої війни. Тут більше зафіксовано історичних легенд і переказів. Легенди про татарські набіги місцеві мешкан-

ці пов'язують із походженням сіл Дорогів, Дубівці, Куропатники, урочища Дзвінка (с. Куропатники) [26, с. 169–170].

У північно-західній частині теперішнього села Новий Мартинів збереглися залишки земляних укріплень, а також топонімічна назва «Могила», де поховані жертви битви польсько-козацького війська з татарами 20 червня 1624 р. Відоме також місце переправи татар через Дністер, розташоване воно там, де тепер міст до села Сівка-Войнилівська [8, с. 7].

За спостереженнями дослідника Михайла Паньківа, відомості мікротопоніміки свідчать про існування оборонних замків в у селах Буківна, Грушка, Ісаків, Підвербці на Тлумаччині. А на татарські набіги вказують мікротопоніми в десяти селах району [29, с. 23].

Для запобігання нападам на вершинах гір і в полонинах були встановлені спостережні вежі зі сторожею, яка у випадку наближення ворога запалювала сигнальний вогонь на вершині конструкції, нахилиючи полум'я в той бік, з котрого насувалися напасники. Такі вежі були встановлені на околиці Делятина. У напрямку просування ворога селяни влаштовували завали. Тримаючи декілька надрізаних дерев на довгих линвах, чоловіки під час наближення ординців до місця завалу несподівано опускали одне за одним дерева, знищуючи напасників, і в такий спосіб утруднювали їхнє подальше просування [47, с. 58–59]. Про влаштування селянами завалів із дерев і каміння на шляху татар до Вишківського перевалу розповідає легенда «Війна з татарами» [23, с. 198–199]. Поширеним є також мотив заманювання чужинців у непрохідну гірську ущелину з метою його повного знищення [13, с. 95–96, 97].

Історик Михайло Паньків, спираючись на матеріали топоніміки, подає цікаві відомості про засоби оповіщення населення про небезпеку. Однією із важливих ознак наближення татар були сполохані птахи, які здіймалися в небо і видавали

місцезнаходження нападників. Але найбільш надійними були так звані фігури-стражниці, на яких вартові, помітивши ворога, запалювали сигнальні вогні. Мікротопоніми із назвою «Стражниця» дослідник зафіксував у селах Нижнів і Підвербці. Ці споруди встановлювали на спеціальних насипах – могилах, насипаних на рівнинній місцевості як підвищення [29, с. 23]. Із назвою спостережного пункту пов'язане і найменування села Стопчатів (Косівщина). За одним із переказів, на горі Рутунда неподалік села в давнину стояла чуга (вежа), біля якої були закопані стовпи з хмизом, соломою і смолою зверху. Під час наближення ворога вартові запалювали смолу на сигнальному стовпі, даючи димом візуальний сигнал про небезпеку іншим селам. Саме від слів «стовп» і «чати» й пішла назва цього поселення. А на присілку Поруби біля Уторопів, окрім стовпа-смолоскипа, був ще й стовп із підвішеним дзвоном. Тут вартові подавали ще й звуковий сигнал до сусіднього Пістиня [28, с. 37, 39]. Систему сповіщення доповнювали згадувані вже стражниці – дерев'яні вежі, у верхній частині яких були облаштовані спостережні пункти. Поблизу села Стрільче (Городенківщина) є урочище із назвою Стражниця. Такі вартові вежі на високих пагорбах і могилах були у селах Вікно, Вербівці, Тишківці, Чернятин на Городенківщині, Микуличині біля Яремча, в селі Перехресному на Верховинщині, у Перерослі на Надвірнянщині, Лучицях на Рогатинщині, Вістовій на Калущині. Загалом, такі споруди були майже в кожному селі Галицької землі [2, арк. 6; 13, с. 70–71, 84; 28, с. 40–43, 45] (*мал. 2*).

Цікаві топоніми зафіксував краєзнавець Дмитро Шпак у Старих Кутах. Зокрема, він записав легенди про урочище Поруб, де напередодні Великодня порубано турків, і Татарський потік, у якому місцеві жителі завалили татар надрізними буківими деревами [41, с. 132–135]. Є в автора й розповідь про Турецьку криницю, де колись табором стояли турки, які викопали

там криницю [41, с. 136]. Цей дослідник записав також легенду про яр під назвою Татарка, у болотистій місцевості якого збережені скарби і де за переказом знайшов свій кінець один із татарських кінних загонів. Подав відомості про гору Дубники, на якій стояла сигнальна вежа – «чуга», біля якої була вартова колиба, де мешкав постійний чатовий, а на горі Дзвінечка, за свідченнями старожилів, мав бути дзвін, за допомогою якого передавали сигнал тривоги [41, с. 53, 129–130].

Із турецькою назвою Кардашівка пов'язана назва вулиці та однієї з околиць Старих Кутів. Згідно з переказами, тут жила одна жінка з дочкою, яка врятувала турецького воїна, що заховався у господарні після невдалого нападу його загону на село. Жінка не видала татарина-втікача, більше того, ще й видала за нього свою доньку. А турчин усіх селян називав кардашами – приятелями. Місцевий священик записав молоду пару Кардашучками. Багато нащадків цього роду були вправними гончарами [41, с. 72]. Прикметно, що це чи не поодинокий приклад прихильного ставлення місцевого люду до іновірця-нападника.

У топонімістичній термінології етнотопонімами називають ті, які утворилися від найменувань народів, племен, родів. На Прикарпатті такими етнотопонімами є селище Печеніжин, села Годи-Турка, Татарів [26, с. 172] та ін.

Помітним є тюркський слід і в мікроойконімії краю. Як відомо, мікроойконіми – це власні назви заселених частин населеного пункту, кутків, присілків, хуторів, дільниць. До твірних основ відапелятивних мікроойконімів належать географічні терміни, групові назви людей за певними ознаками, назви конкретних предметів, явищ, процесів, слова, що характеризують об'єкти. Вони зберігають у собі інформацію про історичне минуле, міграційні процеси населення, діалектичні особливості мовлення мешканців певної території та її топографічне розташування [6, с. 101, 185].

До таких мікроойконіміїв на Івано-Франківщині належить Татарівка – куток села Середній Березів Косівського району. Назва утворилася за допомогою суфікса -івк(а) від етноніма татари. Інший мікроойконім – «Турецька вода». Сьогодні це присілок села Стецівка Снятинського району. Назва утворена семантичним способом від однойменного гідроніма. Опорним компонентом цього гідроніма є «вода», а атрибутивним – «турецька», «така, що пов'язана з турками» [6, с. 195, 198].

На Коломийщині, у селі Казанів, зберігся куток під назвою Турка. Його назва утворилася симантичним способом від антропоніма Турка. А в селі Зелена Надвірнянського району є куток Турковятина. Назва ця утворилася від групового антропоніма – найменування родини Турковята, яка започаткувала куток. Так називали місцеві жителі нащадків тюркомовних народів, які проживали у цій місцевості після монголо-татарської навали й турецько-татарських набігів [6, с. 198].

Окремого вивчення заслуговує питання про пам'ятки, пов'язані із подіями татарських і турецьких набігів на галицькі землі. Їх встановлювали у вигляді хрестів, колон, каплиць тощо. Така капличка була споруджена на пагорбі у селі Угнів (*нині містечко Сокальського району на Львівщині. – І. Т.*), де під час одного із татарських нападів (1621, 1624 рр.) ординці вбили священника, на ім'я Іван. На пам'ять про цю трагічну подію на пагорбі, під яким загинув отець, селяни збудували капличку [10, с. 159]. Такі пам'ятки могли мати також вигляд штучних насипів. Про один із них згадано у народному переказі «Про Жидачів». У ньому мовиться, що на краю міста є гора, біля якої міщани розбили татар і з нагоди перемоги набрали у шапки землі й насипали гору [10, с. 159]. Оповідь про насипану гору, імовірно, треба розуміти як натяк на символічні могили, традиція насипати які здавна побутувала в Україні.

Цікавими є перекази про перемогу Яна Собеського над турками під Віднем 1683 р. В одному із них розповідається про те, що за наказом Собеського полонених турків було допроваджено до Чесанова (*місто в Польщі, належить до Любачівського повіту Підкарпатського воєводства. – І. Т.*), де було підготовано великі ями, у кожній з яких закопано по п'ятдесят живих турків [10, с. 160]. Звісно, що до таких тоталітарних методів страти полонених Собеський ніколи не вдавався, він радше використовував їх як робочу силу для відбудови спустошеного ними краю.

Отже, чимало легенд і переказів про перебування татар і турків ще й сьогодні можна занотувати у селах Прикарпаття. З подіями ординських набігів пов'язані назви багатьох оронімів, гідронімів, урочищ.

У народних переказах реалістично відображено сезон татарських набігів і пору дня «коли люди собирали врожай», «молотили овес і в'язали вівсянку в стоги», «коли люди були в церкві» [13, с. 88, 98]. Оптимістичним є мотив взаємовиручки бойків у боротьбі зі спільним ворогом [13, с. 97–98]. Цікавим у народних легендах і переказах є натяк на участь татарських жінок-воїнів у походах [13, с. 98–99, 104].

Наявність значної кількості топонімів східного походження засвідчує певний вплив представників турецького й татарського народів на життя нашого краю в минулому. Адже українці перетиналися зі східними народами не лише на полі бою, а й у торгових ринкових рядах, на вулицях міст. Побутування назв місцевостей, пов'язаних із етнонімами «татари» і «турки» є свідченням їх реального сліду в галицьких землях.

Більшість топонімічних переказів Прикарпаття – це народні оповіді зі стержневими історичними мотивами. Вони виразно розповідають про татарське лихоліття в краї. Загалом, це короткі оповіді, здебільшого місцеві адаптації поширених

сюжетів та мотивів. Їхньою особливістю є чітке розкриття теми татарських набігів та привернення уваги до трагічних подій тих часів. На думку дослідника карпатських легенд і переказів Василя Сокола, «у цих творах спостерігається виразна тенденція до узагальнення подій і фактів. Тут діють мужні захисники рідної землі й ненависні вороги, хоч вони часто наділяються конкретними іменами, рисами характеру» [36, с. 124, 131]. Це твори, у яких втілилася історична пам'ять народу.

Загалом, уся збережена народна традиція віддзеркалює недоброзичливе ставлення до турків і татар. Вони залишилися в народній пам'яті як наїзники зі своїми корисливими цілями, а не як приятелі чи добрі сусіди. Таке упереджене ставлення обумовлене реаліями тодішнього життя, хоча насправді так було не завжди. Інколи після виснажливих військових баталій, як тільки було укладено перемир'я, колишні вороги одразу розпочинали торгувати, а значить спілкуватися, домовлятися, укладати угоди про купівлю-продаж товарів, умови постачання тощо. Це було виявом прагнення до мирного співіснування народів.

Джерела та література

1. Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – Ф. 14-3. – Од. зб. 930. – 30 арк. (Легенди, перекази, бувальщини та народна топоніміка Бойківщини, записав Г. Дем'ян).

2. Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – Ф. 28-3. – Од. зб. 47. – Арк. 6–7 (Записи Мелітона Бучинського, здійснені 1867 р. у селі Гринівцях Товмацького повіту Станіславівського циркулу); Ф. 28-3. – Од. зб. 177. – 90 арк. (Археологічні та етнографічні записи. Записав 1904 р. Б. Заклинський на Станіславщині).

3. Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – Ф. 29-3. – Од. зб. 263. – 10 арк. (Розповіді, оповідання, історично-етнографічні матеріали. Записав Д. Бойчук на Станіславщині).

4. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження / За ред. Ю. Г. Гошка. – Київ: Наукова думка, 1983. – 304 с.

5. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Дмитро Бучко. – Львів: Світ, 1990. – 142 с.
6. Вебер Н. В. Мікроойконімія Івано-Франківщини: дисертація на здобуття наук. ступ. канд. філ. наук.; спец. 10. 02. 01. – «Укр. мова» / Надія Вебер. – Івано-Франківськ. – 2012. – С. 14.
7. Габорак М. М. Топонімія Галицької Гуцульщини / Мирослав Габорак. Етимологічний словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. – 656 с.
8. Гаврилів Б. М., Кісь Я. П., Педич В. П. Татарське лихоліття на Прикарпатті. Історична передмова до видання І. Левицький «Поражение татаров под Мартиновом в 1624 році» / Богдан Гаврилів та ін. – Івано-Франківськ, 1998. – 40 с.
9. Гаврилів Б. М., Миронюк І. Ф., Сигидин М. В. Козацтво і Західна Україна: історія, культурна спадщина / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ: «Лілея –НВ». –128 с.
10. Грицак Є. М. Народні перекази про татар і турків / Євген Грицак // Молода Україна: ілюстрований журнал для молоді. – Жовква, 1925, червень. – Річник III. – Число 6. – С. 159–160.
11. Дашкевич Я. Р. (Пісковий С.) Львівські «теки» А. Шнайдера як історико-краєзнавче джерело / Ярослав Дашкевич // Архіви України. – 1965. – №. 4. – С. 73–76.
12. Задорожна О. Ф. Актові книги як джерело до реконструкції землеволодінь у Київському воєводстві у XVI–XVII ст. / Оксана Задорожна // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 19. – Кн. 1. – Київ, 2009. – С. 36–47.
- 12-а. Івано-Франківська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1997: видання шосте / Упорядник Н. Комар. – Івано-Франківськ, 1997. – 148 с.
13. Історичні перекази українців / Зібрав та впорядкував Василь Сокіл. – Львів: Вид-во М. Коць, 2003. – 327 с.
14. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / Відп. ред. П. Захарчишина; склали: П. Пироженко, В. Сіверська. – Київ: Наукова думка, 1965. – 356 с.
15. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах / Володимир Качкан: у двох частинах. Ч. 1. – Київ: Либідь, 1994. – 336 с.
16. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах / Володимир Качкан: у двох частинах. Ч. 2. – Київ: Либідь, 1995. – 288 с.
17. Кащишин Й. К. Завій над Луквою-рікою / Йосип Кащишин. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. – 528 с.

18. Кащишин Й. К. Над Сівкою – село моє Середнє / Йосип Кащишин. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. – 352 с.
19. Кирчів Р. Ф. Фольклор // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження / Роман Кирчів. – Київ, 1983. – С. 248–265.
20. Кордуба М. М. Земля свідком минулого: Географічні назви як історичне джерело / Мирон Кордуба. – Львів, 1924. – 14 с.
21. Купчинський О. А. Двочленні географічні назви на «ї»: Матеріали до українського топонімічного словника // Питання історії української мови XIV–XVII ст. / Олег Купчинський. – Київ, 1970. – С. 101–129.
22. Кушнірюк Я. Г. Топографічні назви Карпатського регіону в народних легендах і переказах / Ярослав Кушнірюк // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 5. – С. 57–66.
23. Легенди Карпат / Упоряд. Г. Ігнатович. – Ужгород, 1968. – 304 с.
24. Легенди та перекази / Упоряд. А. Іоаніді. – Київ, 1985. – 400 с.
25. Михайловський Р. І. Негівці – історія жива. Що за назвою / Ростислав Михайловський. – Ч. 1. Брошнів-Осада: Таля. – 112 с.
26. Паньків М. І. Топоніміка Прикарпаття як джерело до вивчення краю / Михайло Паньків // Карпати: Людина. Етнос. Цивілізація. – 2010. – № 2. – С. 160–174.
27. Паньків М. І. Оборонні споруди XV–XVIII ст. Прикарпаття / Михайло Паньків // «Замки України: дослідження, збереження, використання» (матеріали міжнародної науково-практичної конференції 3 листопада 2011 р. – Галич: інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2011. – 324 с.
28. Паньків М. І. Текла кровця по Вкраїні (топоніми, легенди, перекази та пісні про татарські напади на Прикарпаття з середини XV до початку XVIII ст.) / Михайло Паньків. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2013. – 224 с.
29. Паньків М. І. Татарське лихоліття на Тлумаччині (друга половина XV – початок XVIII ст. / Михайло Паньків // Тлумач: історія та сучасність: матеріали [упоряд. А. А. Білас]. – Тлумач; Івано-Франківськ: Злагода, 2014. – С. 18–25.
30. Писана керниця: топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав та впорядкував В. Сокіл. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1994. – 208 с.

31. Попадюк Ф. А. Боднарів. Історія розвитку села від найдавніших часів до наших днів / Федір Попадюк. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2004. – 155 с.
32. Процак Р. І. Назви населених пунктів / Роман Процак. – Івано-Франківськ, 2001. – 140 с.
33. Салтищина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kalush-streets.info/sela_kalusha/83-novicya.html
34. Села Калушини: легенди, перекази, оповіді, версії / Упорядники І. Хомин, Л. Мельник та ін. – Брошнів : Видавництво-друкарня «Таля», 2009. – 88 с.
35. Сокил В. В. Топонимические легенды и предания украинцев Карпат / Василий Сокил // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Минск, 1990. – 20 с.
36. Сокил В. В. Народні легенди та перекази українців Карпат / Василь Сокил. – Київ: Наукова думка, 1995. – 157 с.
37. Хованець Ч. Станиславів 1676 р. / переклад з пол. Юрія Угорчака // Краєзнавець Прикарпаття: регіональний науково-методичний альманах. – 2014. – № 24 (липень–грудень). – С. 25–29.
38. Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімічні утворення) / Михайло Худаш, Марія Демчук. – Київ: Наукова думка, 1991. – 268 с.
39. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення відапелятивних антропонімів) / Михайло Худаш. – Львів, 2004. – 536 с.
40. Цюп'як Р. О. Войнилову – 635 / Роман Цюп'як // Західний Вісник. – 2010. – 5 листоп. – № 45. – С. 4–5.
41. Шпак Д. М. Тлумачний словник топонімів села Старі Кути / Дмитро Шпак. – Львів, 1998. – 160 с. – (з циклу «Пам'ять Землі»).
42. Янко М. Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР / Микола Янко. – Київ, 1973. – 179 с.
43. Яцій В. О. Ойконімія Івано-Франківської області: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Василь Яцій; Ін-т укр. мови НАН України. – Київ, 2009. – 18 с.
- 43-а. Horn M. Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej w latach 1501–1648 / Maurycy Horn // Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców śląskich w Opolu. Historia. – Т. 13. – Seria A. – 1975. – S. 29–49.

44. Jan Sobieski. Listy do Marysienki, oprac. Leszek Kukulski. – Warszawa: Czytelnik, 1962. – 643 s.

45. Stupnicki H. Galicya pod względem topograficzno-geograficzno-historycznym: z mapą Galicyi i Bukowiny / Hipolit Stupnicki. – Lwów: A. J. Madfes i H. Bodek, 1869. – 175 s.

46. Sznajder A. Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, orograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc. etc. zebrał i wydał pod opieką zebranego ku temu celowi z grona obywateli krajowych Komitetu / Antoni Sznajder. – Lwów, 1871. – T. 1. – 408 s.; Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji... – Lwów: z drukarni J. Dobrzańskiego i K. Gromana 1874. – T. 2. – 487 s.

47. Sznajder J. Z kraju Hucułów / Józef Sznajder // Lud. Organ towarzystwa ludoznawczego we Lwowie pod redakcją d-ra Antonitgo Kaliny: rocznik 5. – Lwów, 1899. – S. 57–62.

48. Sznajder J. Garść podań zebranych w powiecie dolińskim i kałuskim / Józef Sznajder // Lud. Kwartalnik etnograficzny. – T. 13. – Lwów, 1899. – S. 233–243.

*Ivan Tymiv
Kalush*

The Turkic mark in the precinct of the Precarpathian region

***Abstract.** In this article the names of the populated areas, countries, (tracts) and hydronyms formed of the ethnonyms «Tartar» and «Turk» are found out by reasons of the scientific and folklore sources (legends and retellings). The origins of the settlements that appeared under the influence of the historical events connected with the struggle against the Turkish and Tartar invasions to Ukraine are considered. The names formation of the memorable tombs and signs at the battle places and other objects are found out.*

***Key words:** sources, legends, retellings, toponyms, microtoponyms, hydronyms, the Turks, the Tartars, invasions, sights.*